

מסדר ההגיון והערבות - המערכת לפרשנות תורנית

גליליות לעירון בפרשת השבוע
מציבה נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושמונה

וארא (תשכ"ט)

ט' י"ג - ל"ה

הכרך

עיון גם גליון וארא תשכ"ג

א. מאלות סגנון:

(1) כ', כ"א: חירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס ואת עבדיו ואח סקנחו אל הבתים ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב את עבדיו ואת סקנחו בשדה

(א) שלא כבסגנון הרגיל במקרא קודם כאן הנושא לבשוא. מה הסיבה?

(ב) ראב"ע ד"ה ואשר לא שם:

יש בלשון ישמעאל טעם לוי"ו ויעזב, רק אין יכולת בנו לתרגם את הדבר ללשון אחרת וככה (בר' כ"ב) "ביום האליכי וישא אברהם את עיניו ורבים ככה.

- מה המוזר בוי"ו זו של "ויעזב את עבדיו"? ותשובה דבריו שם י"ח כ"ג ראב"ע ד"ה ויכולת: וי"ו ויכולת כפ"א רפה בלשון ישמעאל: אס תעשה את הדבר הזה ויתן לך ה' רשות לעשותו אז תוכל לעמוד. ויקרא כ"ה ל"ג ד"ה ויצא: וי"ו ויצא כפ"א רפה בלשון ישמעאל.

- מה המשותף לכל הו"וים האלה?

אא (ג) השוה:

י"ם שלח העז את סקנך ואת כל אשר לך בשדה... ולא יאסוף הבית...
כ' הניס את עבדיו ואת סקנחו אל הבתים

התוכל להסביר את השוני שבפעלים מתוך השוני שבהקשרם?

(2) פסוקים כ"ג-כ"ו תאור הברד.

(א) מה הם האמצעים הסגנוניים בתאור מראותיו של הברד?

(ב) כ"ה ויך הברד בכל ארץ מצרים... ואת כל עשב השדה הכה הברד.

(השוה בר' כ"ז ט"ו... ותלבש את יעקב בגה הקטן)

ט"ז ואת עורות גדי העזים הלבשה על ידיו...)

א התוכל להסביר את חלופי הזמנים בין עתיד (עם וי"ו המהפך) לעבר מצא עור דוגמא לצורת סגנון זו בפרקנו (פרק ט').

ג. י"ד כי בעש הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך

ר"י ד"ה את כל מגפותי:

למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות.

ופרשנו מפרשי רש"י:

ר' יהודה בר' אליעזר (חיבר פרושו של רש"י בשנת ה' אלפים ע"ז 1316):

ברסין "בכורות" בשורק בוי"ו והיא מכת ברד ונקרית כן לפי שלא היתה סכה אלא בדבר האביב כמו שנ' "והפשתה והשעורה בוכתה כי השעורה אביב"... כן פירש רבנו תם מאורליאנס.

ספר הזכרון (ר' אברהם בר' שלמה בקראט ממגורשי ספרד, חבר ספרו בסוגי רס"ז) הואיל וקרא מכת הברד "כל מגפותי" למדנו שמכת הבצורת שקולה כנגד כל המכות, וידוע הוא שהברד הוא סבת הבצורת, כדכתיב "ואת כל עשב השדה הכה הברד". והנוסחאות שכתוב בהן 'למדנו מכאן שמכת בכורות'... טעות סופרים היא, דמכת בכורות מאן דכך שמה.

ולא ייקשה עליך מה שמקשים כדי לקיים נוסחת בכורות איך כתב הרב שם ד' כ"ג ד"ה הנה אנכי הורג: "היא מכת אחרונה ובה התרהו תחילה מפני שהיא קשה ובכאן אוסר שמכת הבצורת שקולה כנגד כל המכות, דהא לא קשיא, שבכאן הוא דבר כפי האמת, כלומר הואיל וקראה הכתוב "כל מגפותי" נראה בודאי שמכת קשה היא ושקולה כנגד כלם, ושם דבר כפי דעת הבריות, שאין דבר אצל כל באי עולם מר מסות ולכן התרהו בו תחילה כדי ליראו... ועוד שאין לזקוק אחר מדרשות כאלה ולא להקשות מזה לזה.

ר' עובדיה סברטנורא: ... ולי נראה "מכת בכורות" ממש והכי קאמר: כי בשעת הזאת אלו הייתי רוצה, הייתי שולח אל לבך את כל מגפותי, ר"ל מכת בכורות, שהיתה נוגעת ללבך של פרעה שהיה בכור (כמו שפרש רש"י בפ' בא)...)

(1) מהו הקשי בדברי רש"י אלה עד שהצריך את כל מפרשיו להפך ולהפך בחס?

(2) מה יש לטעון נגד תקון הגירסא של רבנו תם מאורליאנס?

אא (3) התוכל לקיים את הגירסה הכתובה בספרינו (בכורות ממש) ולענות לקושיא מרש"י לשם' ד' כ"ג על דברי רשי כאן?

ג. כ' הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואח מקנהו

משך חכמה (ר' מאיר שמחה כהן מווינסק)

יחכו להיות לפי שאמר משה בדבר ה' ית' (י"ט) "ועתה שלח העז את מקנך ואת כל אשר לך בשדה, כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הניתח וירד עליהם הברד ומתו" ועבדי פרעה היו מזהירים שלא יניחו לאדם אשר בשדה ולמקנה לכנוס אל הבתים, כדי שלא להאמין למשה, לכן אמר: הסצרי הירא את דבר ה', שהיה מאמין בדבר השם ית' והיה ירא מדבריו יותר ממה שהיה ירא מעבדי פרעה, הניס את מקנהו וכו'.

(1) איך מפרש בעל משך חכמה את מ"ם של "מעבדי פרעה" ובמה הוא סוטה מן הפירוש הרגיל?

אא (2) מה הביאו לפרש כפי שפרש?
(עיי' בפסוקים הבאים עד סוף פרקנו!)

ד. ל"א והפשתה והשעורה נוכתה כי השעורה אביב והפשתה גבעול ל"ב והחטה והכוסמת לא נוכו, כי אפילות הנה.

(1) ראב"ע ד"ה והפשתה והשעורה: ספר הכתוב מה שאירע. והנה התברר ממלת "נוכתה", גם "נוכו" כי שרש מכה - נכה, כמו (איוב ל"ג כ"א) "ושופו עצמותיו לא רואו".

ראב"ע פרושו הקצר לס' שמות ד"ה נוכו: כמו (איוב ל"ג) "ושופו עצמותיו לא רואו" מהבנין שלא בקרא שם פועלו. ובהראות זה הנו"ן לאות כי המובלע בכ"ף "מכה" הוא הנו"ן כמשפט חבריו.

א (א) מה רצה להוכיח בעזרת הפסוק מאיוב?

ב (ב) מהו הבנין שלא בקרא שם פועלו?

ג (ג) "ובהראות זה הנו"ן איזה נו"ן הוא הנראה?

ד (ד) הסבר את המלים "המובלעים בכ"ף" "מכה" הוא הנו"ן.

ה (ה) מי הם "חבריו"?

(2) רמב"ן ד"ה והפשתה והשעורה: ...ועל דעתי שהט דברי משה אל פרעה שאמר להם: ידעתי כי טרם סור המכות תיראון, ואחרי כן תשנו באולתכם, אבל הפשתה והשעורה נוכתה, והחטה והכוסמת שהן לכל חיתכם לא נוכו במכה הזאת, והן ביד אלוהים לאבד אותם מכס, אם תשובו ותחטאו לפניו. רמז להם למה שאמר (י' ה') "ואכל את יתר הפליטה הנשארת לכם מן הברד".

ר' אליעזר אשכנזי: מעשי ה' פרק י"ג:

ולענין מה שני "והפשתה והשעורה נוכתה" שכתב הרמב"ן שמה שבאמר "והחטה והכוסמת לא נוכו" הוא המותר שהותר הברד, אין הדברים כן. שהרי בחדיא באמר שאכל הארבה את כל פרי העץ.

אבל לדעתי יראה לומר בישוב הדברים, שודאי הדברים האלה היו דברי משה אל פרעה, כי אחרי שאמר לו (ט' ל'): "טרם תיראון מפני ה' אלוהים", שהיה מוכיח אותו על קשי ערפו, אמר לו, שהפשתה והשעורה הוכו לקשיותם, והחטה והכוסמת לא הוכו לרכותם, כפרוש רש"י כי "השעורה אביב" - בכרה ועמדה בקשיה, וכן הפשתה גולה כבר והוקשה לעמוד בגבעוליה, ופרש גם כן "כי אפילות הנה" - רכות ויכולות לעמוד; ובזה היה רומז לפרעה ומוכיחו, שלא יהא קשה עורף שהפשתה והשעורה לקשיותם הוכו, והחטה והכוסמת הרכים לא הוכו.

וכבר אמרנו שלפי מה שפרש הרמב"ן שלא היה כאן רק הודעה שעדיין נשאר במה להכותם, אם כן - לא היה צריך לתת טעם, למה אלה הוכו, ולא היה צריך לומר רק מה שלא הוכה. אמנם כאשר אמרנו אנחנו הוא נכון מאד, שעיקר אמירתו לפרעה היה הטעם לרמוז לו, שהקשה הוכה והרך לא הוכה.

א (א) מה הקשי שבפסוקנו?

ב (ב) במה שונה דעתם של שני הפרשנים האלה מדעתו של הראב"ע שהובאת לעיל?

ג (ג) מה ההבדל בין פירוש הרמב"ן ובין פירוש ר' אליעזר אשכנזי?

ד (ד) מה היא טענת ר' אליעזר אשכנזי בגד דעת הרמב"ן ומהי ראיתו מן הפסוק י' ט"ו?